
საერთაშორისო ლიტერატურული სტანდარტი და ქართული მწერლობა
International Literary Standard and Georgian Literature

Nari Chkhaberidze

ნარი ჩხაბერიძე

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Understanding Knowledge in the Bible and in Vazha-Pshavela's "The Snake-Eater"

ცოდნის გააზრება ბიბლიასა და ვაჟა-ფშაველას „გველისმჭამელში“

In this conference report, we present a comparative analysis of the Biblical attitude towards knowledge and the animistic worldview depicted in Vazha-Pshavela's poem "The Snake-Eater". The analysis aims to highlight the parallels and contrasts between the two perspectives, offering insights into how knowledge is perceived and its implications for humans' existence in both contexts. The philosophical epistemology of the poem particularly concerning the relationship between man and nature, invites such a comparative exploration due to its presentation through the lens of Biblical thinking. Since the fundamental principle of the poem is the analysis of knowledge, therefore, its biblical interpretation becomes interesting.

Key words: Knowledge, the Bible, the poem, the analysis, the truth

საკვანძო სიტყვები: ცოდნა, ბიბლია, ლექსი, ანალიზი, სიმართლე

საკონფერენციო მოხსენებაში წარმოვადგენთ ცოდნისადმი ბიბლიური დამოკიდებულებისა და ვაჟა ფშაველას ანიმიზტური მსოფლმხედველობის პოემა – „გველისმჭამელის“ შედარებით ანალიზს. ანალიზის მიზანია მათ შორის არსებული იმ პარალელებისა და კონტრასტების ხაზგასმა, რასაც აქ წარმოდგენილი ორი სააზროვნო ჭრილი გვთავაზობს იმის შესახებ, თუ როგორ აღიქმება ცოდნა და მისი გავლენა ადამიანის არსებობაზე ორივე კონტექსტში. პოემის ფილოსოფიური ეპისტემოლოგია ადამიანისა და ბუნების ურთიერთმიმართების საკითხში, ბიბლიასთან გააზრებით, თავისთავად ზადებს კომპარატივისტულ სურვილს, ვინაიდან, პოემის დედააზრი ცოდნისკენ მიემართება და, პოეტის სარწმუნო პასუხია – ცოდვით დაცემული ადამიანის წინაშე ჩენილ შეკითხვებზე:

არის თუ არა შესაძლებელი სამოთხისეული ჰარმონიის განხორციელება დედამიწაზე?.. ძალუმს კი ადამიანს სიკეთის განხორციელება მხოლოდ საკუთარი განზრახულობით (თვითრჯულობით) – იმ ცოდნით, რომელიც მას ღვთის გარეშე აქვს მიღებული?.. განა ღმერთმა ადამიანი თავისუფალ არსებად არ შექმნა?.. ამ კითხვებზე პასუხების გაცემას ვცდილობთ, საკონფერენციო თემაში გაანალიზებული პოემის ბიბლიური მსოფლმხედველობის შუქზე განხილვით.

მიმოხილვისას, ეგზეგეტიკა განმარტებების მოშველიებით, წარმოვადგენთ ბიბლიური სწავლების უმთავრეს პოსტულატებს ადამიანის მიერ ცოდნის მიღების შესახებ, რის საფუძველზეც, პარალელურად, ვახასიათებთ საკუთრივ ვაჟასეულ გველისმჭამელ მინდიას არქეტიპს. ბიბლიის მი-

ხედვით, ღვთაებრივი ცოდნის ღრმა საიდუმლოებრივმა დანიშნულებამ ჩვენს პირველმშობლებში განაპირობა ყოვლისმცოდნეობის შეძენის იმდენად დაუოკებელი სურვილი, რომ მისკენ სწრაფვამ, თვით უფალთან ყოფნის ნეტარებაც კი დაათმობინათ. მას შემდეგ ადამიანი დღემდე გამუდმებით ცდილობს აღიდგინოს სამოთხისეულ მეხსიერებაში შემორჩენილი ცოდნა სამყაროსა და შემოქმედი მამის შესახებ, რისი მეოხებითაც უწინარესად, ხსნას ელოდება. ამას გვიმოწმებს როგორც ბიბლიური, ისე მითოლოგიური, ფოლკლორული თუ სხვა რელიგიურ-ფილოსოფიური მოძღვრებანი. იგივე ბიბლიური სწავლება (ჭემმარტი ცოდნის მიღების შესახებ) არანაკლები ცხოველმყოფელობითაა გაცოცხლებული ვაჟა-ფშაველას პოემაში „გველისმჭამელი“, რომელშიც უაღრესად საგულისხმოდ ირეკლება ადამიანისა და ბუნების თანამკვიდრობის სამოთხისეული ჰარმონია, სადაც დასმულია ადამიანის მიერ ცოდნის მიღების საკითხი, და აღწერილია, თუ როგორი შედეგით სრულდება ის.

პოემის მთავარი გმირი – მინდია, გველის ჭამით მიღებული ცოდნის საფუძველზე იძენს ზებუნებრივ უნარს – ესმოდეს ბუნების ხმა, მისი ენა. სიმბოლურია, რომ ბიბლიის მიხედვით, გველის სახით ეცხადება მაცდური ადამიანს, და ღმერთივით ყოვლისმცოდნეობას ჰპირდება ღვთივკრძალული ხის ნაყოფის მიღებით. პირველქმნილი ჩვენი წინაპარნი, ცხადია, უმანკონი იყვნენ. მათ მხოლოდ ყოვლადკეთილ, ყოვლისმცოდნე, მარადიულ შემოქმედ ღმერთთან ჰქონდათ პირდაპირი ურთიერთობა. სწორედ ამიტომ მოიფიქრა მაცდურმა მზაკვრული ხერხი და ღმერთივით უკვდავებასა და – ყოვლისმცოდნეობას დაჰპირდა მათ.

ქრისტიანული მწერლობის უძველეს ძეგლში, სახელწოდებით „ეპისტოლე დიოგენეტესადმი“, ვკითხულობთ: „ცოდნა ან გონიერება განუშორებელია ცხოვრებისგან. ამის სიმბოლო იყო სამოთხეში გვერდიგვერდ დარგული ხე ცხოვრებისა და ხე ცნობადისა. ეს ნიშნავდა, რომ ღმერთი არ კრძალავდა ცოდნის მიღებას, ოღონდ ითხოვდა – მისი გაგების მსურველთ კეთილი ცხოვრებით, ანუ ღვთის მცნებებით ეცხოვრათ. პირველი ადამიანების ცოდვა თუ დანაშაული იყო, არა თავისთავად ცოდნის შეძენის სურვილი, არამედ მონდომება – მიეღოთ იგი კეთილი ცხოვრების გარეშე, ღვთის მცნებების არაღსრულებით, ურჩობის ხარჯზე“ (პომაზანსკი, 2010, გვ. 102).

ხე ცნობადისას ნაყოფის მიღებასთან დაკავშირებით, წმიდა იოანე დამასკელი აღნიშნავს, რომ მისი გემოს გამსინჯველთ იგი საკუთარი ბუნების შეცნობის ძალას აძლევდა, რაც კეთილია სრულთათვის, მაგრამ ცუდია არასრულთათვის. ვფიქრობთ, შესაძლებელია ვიმსჯელოთ, რომ პირველქმნილმა უმანკო ადამიანებმა, ენით გამოუთქმელი სამოთხისეულ ნეტარებაში ყოფნის მიუხედავად, რაღაც სხვა, უფრო მეტი ინდომეს მიეღოთ. ეს კი, როგორც ჩანს, იყო სწორედ ის ცოდნა, რომელიც, თუ დამასკელის განმარტებას გავითვალისწინებთ, იმ „უმჯობესში მკვიდრობას“ ნიშნავდა, რისი სიმტკიცეც ჯერ, როგორც „არასრულებსა“ და „ყრმებს“ (შდრ. დამასკელი 2000, გვ.76) მათ (ადამსა და ევას) არ ჰქონდათ.

წმიდა გრიგოლ ნოსელის აზრით, ბოროტისაგან სიკეთის ცოდნით გარჩევა მხოლოდ გაწვრთნილი გრძნობების მქონე სრულყოფილებს ხელეწიფებდათ. ამიტომაც, ჯერ კიდევ „ჩვილობის“ მდგომარეობაში მყოფ ჩვენს პირველმშობლებს აკრძალული ჰქონდათ ეჭამათ იმ ხისგან, რომლისგანაც შერეული (სიკეთისა და ბოროტების) ცოდნის ნაყოფი გამოიღებოდა (ნოსელი, 2009, გვ. 74-75).

შემოქმედის საღმრთო ცოდნა, თავისთავად ცხადია, იმდენად შეუდარებლად აღემატება ჩვენეულ ინტელექტს, რომ ადამიანის სურვილი, თავისი შემოქმედის მსგავსად გამხდარიყო უკვდავი და ყოვლის მცოდნე – უპირობო მარცხისთვის იყო განწირული. თუმცა, ადამიანს ღვთისადმი მსგავსება აძლევს შესაძლებლობას, რომ ისწრაფოდეს უფლის შეცნობისაკენ, რათა გარკვეულწილად მაინც ახერხებდეს ამას. სწორედ ამისათვის ებოძა თავისუფალი არჩევანის უფლებით დაჯილდოებულ ადამიანს გონება. „ღმერთმა, რომელსაც სურს, ანგელოზები და ადამიანები მის ნებას მისდევდნენ, ინება, რომ ისინი თვითუფლებრივებად შეექმნა მართალი ცხოვრებისთვის, ხოლო გონება იმისთვის ჰქონოდათ, რომ სცოდნოდათ, თუ ვისგან წარმოიშვნენ და, აქამდე რომ არ არსებობდნენ, ვის მიერ არსებობენ“ (იუსტინე მარტვილი 2019, 199).

სწორედ ღვთის ნების აღსრულება აძლევს ადამიანს საშუალებას, სრულყოფილებისაკენ სრავა განახორციელოს ცოდნის თანდათანობით, ღვაწლისმიერად მიღებით, რისთვისაც მას გააჩნია გონება და ძალისხმევა. ამდენად, ხაზგასასმელია, რომ, ბიბლიური მსოფლმხედველობით, ადამიანის მიერ ჭეშმარიტი ცოდნის შეძენის პროცესი მოითხოვს აუცილებლად შესაბამის ღვაწლს და შინაგან მზაობას. შეუძლებელია მოუძაადებლად, გარედან მიღებული რაიმე საკვებით, მყისიერად გახდეს კაცი ყოვლისმცოდნე.

ყურადღებას იქცევს ისიც, თუ როგორი ცოდნა მიიღო მინდიამ. შეესაბამებოდა თუ არა ის, თუნდაც, ადამიანის ცოდვით დაცემამდე არსებულ ცოდნას სამყაროს შესახებ. მინდიას „ყოვლისმცოდნეობა“ იმაში მდგომარეობს, რომ მას ესმის მცენარეების, ფრინველებისა და ცხოველების ენა, რის გამოც, როდესაც მინდია ხის მოჭრას დააპირებს, შეისმენს მის ვედრებას და „ხელცარიელი“ ბრუნდება უკან. სხვათათვის შეუცნობელი უნარის წყალობით, იგი იმარჯვებს მტერზე, თუმცა, როგორც კი ბუნებასთან ურთიერთობაში არჩეული გზიდან გადაუხვევს, „ცოტ-ცოტა ნელაობითა“ მაშინვე კარგავს უნარს ბუნების ენის გაგებისას, და აღარც მტერზე გამარჯვების შესაძლებლობა შერჩება მას. ეს ნიშნები, ცხადია, არ გვამღვეს საშუალებას, რომ მინდიას ყოვლისმცოდნეობაზე ვილაპარაკოთ.

აღსანიშნავია, რომ ვაჟას, ჩვენი აზრით, როგორც ღვთისნიერ პოეტს, მხედველობიდან არ გამორჩებოდა ის ფაქტი, რომ მინდიამ სიბრძნე თვითმკვლევლობის ნაცვლად მიიღო – ზეციდან, ანუ ღვთის მოწყალებით, და ამგვარი ღვთისამიერი ფერისცვალება ბოროტების შემცველი არ უნდა ყოფილიყო. როგორც გასული საუკუნის ღვაწლმოსილი მწერალი და კრიტიკოსი აკაკი ბაქრაძე აღნიშნავს, ფერისცვალებასაც ქმნა უნდა, მაგრამ ქმნა შეიძლება ღმერთის სახელითაც და სატანის სახელითაც. ვაჟასთან, ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში, ფერისცვალების საფუძველი დიდი სულიერი შერყევია, როცა ამოქმედდება ზეცნობიერი. ადამიანის გონებას სამი ასპექტი აქვს – ქვეცნობიერი, ცნობიერი და ზეცნობიერი (სარვაპალი რადჰაკრიშნანი). ზეცნობიერის ხილვით ადამიანი უახლოვდება ღმერთს. ხდება ისე, როგორც ვაჟა ამბობს: „უფლისა მსგავსად იქცევა, მით უფალს გაუჩენია“ („გამამერია ჭაღარა“), – და რასაც ითხოვს მახარებელი – „იყავით სრულყოფილნი ისევე, როგორც თქვენი ზეციერი მამა სრულყოფილი“ (მათე 6,48). მაგრამ ადამიანი ამ პროცესს მართლვერ აღასრულებს. იგი არსებობს ოჯახში, საზოგადოებაში, ბუნებაში (ბაქრაძე, 1990, გვ.187-189).

მინდიას მარცხი, სინამდვილეში, გამოწვეული იყო ცოდნის უკმარისობით. მისი ცოდნა არ იყო დაკავშირებული ინტელექტუალურ განსჯასთან, არც შინაგანი ინტუიციური სრულყოფილებისაგან მომდინარეობდა, რასაც ადამიანები საკუთარ თავში მუდმივი ჩაღრმავებით, წვრთნითა და ჭკრეტითი თვისებების შეძენით გარკვეულწილად აღწევენ. მინდიას ცოდნა მომდინარეობს მისთვის შეუცნობელი წყაროდან – იმ საკვების მიღებით, რომელიც მას ყველაზე მიუტყვევებელი ცოდვის – თვითმკვლელობისთვის ჰქონდა განსაზღვრული. მართალია, ღმერთმა ის სათნო გზით წაიყვანა, მაგრამ საბოლოოდ – მინდიამ მაინც ის ჩაიდინა, რაც მისი პირადი არჩევანი იყო და, დამარცხებულმა, სიცოცხლე მაინც თვითმკვლელობით დაასრულა.

აქ, საგულიხმო პარალელის გავლება შეიძლება სამოთხისეული ადამიანის მიერ ხე შეცნობადობისას ნაყოფის მიღებასთან, რომლის მიზანი იყო არა სიკვდილი და არსებული ყოფისგან განთავისუფლება, არამედ იმაზე მეტი ნეტარების მიღწევა და შეცნობა, რაც ღვთებობებული ისედაც უხვად გააჩნდა. მიუხედავად ამგვარი სურვილის ლეგიტიმურობისა, ადამის ქმედებაც მარცხით დამთავრდა. ამის მიზეზი იყო ღვთის წინააღმდეგ წასვლა. და თუ ადამიანი ამას მოინდომებს, იგი უთუოდ მარცხდება. რა არის ამის მიზეზი?! ნუთუ ღმერთის ნება ის არის, რომ მის გარდა, არავის აქვს უფლება საკუთარი სურვილის განხორციელებისა?! განა ღმერთმა ადამიანი თავისუფალ არსებად არ შექმნა?! ამ კითხვებზე პასუხი იმთავითვე გაცემულია, როდესაც ვიგებთ – ღმერთმა ეს სამყარო შექმნა არარასაგან. მაშასადამე, არსებული მხოლოდ ერთი ღმერთია, სხვა ყველაფერი მისგან არს! რაკი ასეა, ადამიანს გააჩნია ორი არჩევანი: ან ღმერთთან, ან მის გარეშე – არარად ყოფნა. ღმერთთან ყოფნა ნიშნავს მისი მცნებებით ცხოვრებას და არა მის წინააღმდეგ წას-

ვლას. „სათნოება ღვთისგან ებოძა ბუნებას და თავად ღმერთთა ყოველგვარი სიკეთის დასაბამი. მისი თანამოქმედებისა და შეწევნის გარეშე შეუძლებელია ჩვენთვის კეთილის ნება და ქმნა. ჩვენზე ის არის დამოკიდებული – ან დავკვიდრდეთ სათნოებაში და შევუდგეთ ღმერთს, რომელიც ამისკენ გვიხმობს, ან გავემიჯნოთ“ (დამასკელი, თავი 44).

ადამი, პირველი ადამიანი, წავიდა რა ღვთის წინააღმდეგ, მან დაკარგა ღვთივბოძებულ სამყაროზე ბატონ-პატრონობის შესაძლებლობა და ღმერთთან ერთად ცხოვრებაც. სინამდვილეში, ეს იყო მისი არჩევანი, რასაც ღმერთად გახდომის, განღმრთობის სურვილი უძლოდა. შეიძლება ითქვას, რომ ეს არჩევანი ღმერთმა, საბოლოოდ, მაინც არ უფულებელიყო, და ადამიანს მისცა ქრისტესმიერი შესაძლებლობა განღმრთობისა და უკან დაბრუნებისა. ოღონდაც, ამას შესაბამისი წესების დაცვა სჭირდებოდა, რაც ბევრად რთულია, ვიდრე სამოთხის შენარჩუნება იყო. ეს სირთულე გამოიწვია ადამიანის თვითნებურმა არჩევანმა. ამ წესებს, ცხადია, ვეღარ იცავს მინდია, რომელსაც, მართალია, სურვილი – ნ დ ო მ ა (სახელი „მინდია“, შემთხვევით შერჩეული სახელი არ უნდა იყოს – ნ.ჩ.) კეთილგანზრახული აქვს, მაგრამ მისი ცოდნა ცხოვრების გასაგრძელებლად იმდენად არასრულყოფილია, რომ ამ სურვილის აღსრულება ვერ ძალუძს. საბოლოო ჯამში, ყველაფერს მაინც ცოდნა განაპირობებს, იმის მიხედვით, თუ რა სახისა თუ ხარისხის არის ის.

მინდიას ცოდნა ბუნებასთან კაცის ჰარმონიული დამოკიდებულების, სამოთხისეული მეხსიერების ერთი, გარკვეული ასპექტია და, შესაბამისად, იგი არ არის ამქვეყნიური. მას კი ამ ქვეყანაზე უნდა მისი რეალიზება. სწორედ ეს წინააღმდეგობრიობა ხდება მარცხის მიზეზი. მინდია არ ითვალისწინებს, რომ მისი ცოდნის რეალიზებას ამ მიწაზე ვერ მოახდენს; რომ ამისათვის „ახალი ცა და ახალი მიწა“ საჭირო; რომ სხვანაირია ახალი ცა და ახალი მიწა, რომლისთვისაც მზადება გვმართებს ისე, როგორც ამას ქრისტიანული მოძღვრება გვასწავლის. ადამიანს ნებადართული აქვს თუნდაც ცხოველებითა და ბუნების სხვა ცოცხალი არსებებით იკვებოს. შეუძლებელია ცოდვილ და „დაწყვეტილ“ მიწაზე სამოთხისეული ჰარმონიის გადმოტანა. თვით ქრისტე აცხადებდა, რომ მისი მეუფება არ არის ამქვეყნიური. ამ ქვეყანაზე – მხოლოდ მზადება გვმართებს „ზეციურისთვის“. ამგვარი მზადებით უნდა მივალწიოთ საყოველთაო ფერისცვალებას, რის შედეგადაც მოგვეცემა შესაძლებლობა სრულ სათნოებაში დასამკვიდრებლად.

ბიბლიურ ედემში ცხოვრების ჰარმონიის მიღწევის სურვილი პოემამი ვაჟასეული მინდიას პოეტური სახით აირეკლება. მის მეხსიერებაში, თითქოს, ის სამოთხისეული სიკეთე სუფევს, როცა: „თხა და მგელი ერთად მოვდნენ“, და ირგვლივ ყოველივე სრული სიყვარულის ენერგიით იყო აღსავსე. მინდია ვერ ითვალისწინებს, რომ ეს ჰარმონია, სამწუხაროდ, ცოდვით დაცემის შედეგად დაირღვა და მისი ოდენ საკუთარი ძალებით აღდგენა შეუძლებელი ხდება ამ ქვეყნად. რამდენადაც ადამიანი აღარ ემორჩილებოდა ღმერთს, მის მიერ შექმნილი სამყაროც გაუცხოებული გახდა მისთვის. ამდენად, იგი ვეღარ რჩება სამყაროს ბატონ-პატრონი. ადამიანის დაცემული, მომხმარებლური ბუნება მის მფლობელობაში გადაცემულ სამყაროს დანარჩენ ნაწილზეც შესაბამისად აისახა. როგორც IX საუკუნის კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი წმინდა ფოტი ბრძანებს, სამყაროში „ბუნებითად ბევრი რამ ძალიან კარგია, მაგრამ მომხმარებელთათვის შეიძლება დიდ ბოროტებად იქცეს, არა მათი ბუნების, არამედ მომხმარებელთა ცოდვების გამო“ (ფოტი, 1997, გვ. 81).

მინდიას ცოდნა, რომელიც ერთჯერადად მიღებული საკვების შედეგად, სათანადო ღვაწლის გარეშე იქნა მოპოვებული, არ არის ჭეშმარიტი ცოდნა. ის მხოლოდ გონების მცირე, ეპიზოდური განათებაა, რომლის სწორად მართვა თავად მინდიას მიერაც კი შეუძლებელი ხდება, რადგან პოემამი – საგანგებო ასპექტით წარმოდგენილი ავტორისეული სათქმელიდან გამომდინარე, – მიწიერი და ზეციერი იმდენად ურთიერთშეუთანხმებელია, რომ ამგვარი ცოდნა მხოლოდ ტრაგედიის მომტანი ხდება მინდიასთვის. ადამიანი, რომელიც უარს არ ამბობს კაცის კვლაზე სამშობლოს დასაცავად, და ბუნების ენის მოსმენას იყენებს ამ საქმისთვის, ამავდროულად – წინააღმდეგია ოჯახის საყოფაცხოვრებო აუცილებლობისათვის საჭირო ხის მოჭრისა, თუ ნადირთა დახოცვისა. სხვა საკითხია, თუ რამდენად კანონზომიერად არის ათვისებული ადამიანის მიერ ბუნებრივი რესურსები, მაგრამ მინდიას ცოდნა ნამდვილად არ არის იმ კატეგორიის, რომელსაც ამ საკითხის გონივრულად მოგვარება ძალუძს. სწორედ ამიტომ, საბოლოოდ, მიუხედავად პიროვნული კე-

თილშობილებისა და საზოგადოებისადმი უაღრესად პასუხისმგებლობის მქონებლობისა – მინდია მარცხდება. ამის მიზეზი კი გახლავთ – გონების მიერ და შინაგანადაც გაუცნობიერებელი ცოდნა.

ნეტარი ავგუსტინე შემეცნებით უნარებს შინაგან მეტყველებასთან აკავშირებს და განგვიმართავს, რომ მორწმუნე ადამიანს ქრისტესაგან მიემადლება შინაგანი სიტყვა, რომელიც არ ეკუთვნის არცერთ ენას. ის ჩნდება, როგორც ხილვა და შემეცნებითი უნარით გამოვლინდება აზროვნებაში, როგორც ადრე მეხსიერებაში მყოფი, მაგრამ დაფარული. „ის ვისაც ვეკითხებით და გვმოდვრავს, არის შინაგან ადამიანში მყოფი ქრისტე (ეფესელთა მიმართ 3,16-17)“. ქრისტე, ავგუსტინეს თანახმად, შინაგანად გვმოდვრავს და ამით განსხვავდება ის ჩვეულებრივი მასწავლებლისაგან (ავგუსტინე, 1998, გვ. 305-312).

ქრისტემ, თავისი მოძღვრებით, მოიტანა ადამიანისათვის ის ჭეშმარიტი ცოდნა, რომელსაც დღემდე მრავალ ფილოსოფიურ მოძღვრებათა შორის შეუცვლელი ადგილი უჭირავს. მის შემეცნებას შინაგანი მზადყოფნა და ინტუიცია სჭირდება, რაც ადამიანისთვის, ფილოსოფოსთა აღიარებით, მეტად მნიშვნელოვანია. ფილოსოფოს-იდეალისტისა და ინტუიციონის წარმომადგენლის – ანრი ბერგსონის თქმით, ჩვენ ერთბაშად, მთლიანობაში ვიმეცნებთ საგანს. ამისგან განსხვავებით, რაციონალური ცოდნა მხოლოდ ნაწილობრივ შეიმეცნებს მას და ამ ნაწილთა გაერთიანებით ცდილობს მთლიანობის აგებას. ინტუიციურ ცოდნას საგნის ჭეშმარიტი არსის წვდომა შეუძლია, ხოლო რაციონალური ცოდნა მხოლოდ სიმბოლოებისგან შედგება და, შესაბამისად, მისი საშუალებით მიღებული ცოდნა ფარდობითია და არა – სრული. რაციონალურ ცოდნაში საგანთა უძრავი მდებარეობები აისახება ზოგადი ცნებების სახით, ხოლო სიცოცხლე, მოძრაობა, შემოქმედებითობა გონებისთვის გაუგებარია და ინტუიციის შეცნობის საგანს შეადგენს, რომელსაც საგნის შიგნით თუ საგანთა შორის არსებულ მიმართებათა ცვლილების დინამიკა მყისიერად ეძლევა (ბერგსონი, 1993, გვ. 68-69).

ერთი შეხედვით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მინდიას შემთხვევაშიც შეიძლება ამგვარ მყისიერებასთან გვაქვს საქმე, მაგრამ მინდია, თავისი საბოლოო, ყოვლად გაუმართლებელი გადაწყვეტილებით, ვერ გვიდასტურებს, რომ ღმერთისგან მყისიერად მიღებული მისი ცოდნა ინტუიციურად არის გაშინაარსებული. კრიტიკოსები აღნიშნავენ, რომ მინდიამ კი არ იცოდა ბუნების ენა, არამედ ბუნება თავად ესაუბრებოდაო მას. იგი მხოლოდ ამ საუბარს ისმენდაო. გარდა ამისა, როდესაც მინდია კარგავს ამგვარი მოსმენის უნარს, მის დაბრუნებას საქონლის მსხვერპლშეწირვის ავღლინებით ცდილობს. მას აზრადაც არ მოსდის, რომ მისი მსხვერპლი მხოლოდ სინანულისა უნდა ყოფილიყო, როგორც ეს შინაგანი ცოდნით განვითარებულ ადამიანს მოეთხოვება. უფრო მეტიც, იგი არათუ ჭეშმარიტ სინანულს, არამედ სხვების დადანაშაულებას იწყებს. სწორედ ამიტომ გადაიზრდება ცოდნის დაკარგვით აღძრული მისი სინანულის მძიმე განცდა – სასოწარკვეთილებაში.

ბიბლიური სწავლებით, ჭეშმარიტი სინანული ერთადერთია, რომელსაც ძალუმს ადამიანის განწმენდა ყოველგვარი ცოდვისგან, რაც უმთავრესია ადამიანის ღვთის გზაზე დასაყენებლად. სწორედ ამიტომაც, რომ ქრისტეს ხორციელად მოვლინებამდე მის წინამორბედად გვევლინება იოანე ნათლისმცემელი, რომლის ქადაგების უმთავრესი საგანია – სინანული, როგორც ქრისტეს ნათელის მისაღებად საჭირო და აუცილებელი წინაპირობა. მისი მეშვეობით ადამიანი შესძლებს დაცემული ბუნების ცოდვისგან განთავისუფლებას, რათა ღირსეულად ეზიაროს ჭეშმარიტებას. ცოდნის პიროვნული დამკვიდრების მყარი შესაძლებლობა მიეცა ადამიანს ღმერთკაცის მიერ. მან მისცა კაცობრიობას ჭეშმარიტების ცოდნა – სამყაროს ესქატოლოგიურ მოვლენებამდე.

ქრისტეს მოვლინებამდე, სამოთხიდან გამეფებული ადამიანი ეძებდა თავის შემოქმედს ყველგან და ყველაფერში: საგანსა თუ მოვლენაში, მცენარესა თუ ცხოველში – და ყოველ მათგანში „აღმოაჩინა“ იგი და თაყვანი სცა მას. მითოლოგიით, ბიბლიური ძველი აღთქმითა თუ ფილოსოფიით მანამდე ათვისებული ცოდნის მიღწევები დაავგირგვინა ქრისტიანულმა მოძღვრებამ, როგორც შემეცნების მთავარმა და მართალმა მიმართულებამ. დღეს მოთხოვნები – კაცობრიობის მიერ ეპოქათა შესაბამისად ათვისებული ცოდნის შემეცნებაზე, დაახლოებით ისევე სავალდებულოა ადამი-

ანისათვის, როგორც მოთხოვნები ზნეობრიობასა და სინდისიერებაზე – კულტურულ, განვითარებულ საზოგადოებაში. უცოდინარობა და გაუნათლებლობა კი თითქმის ისევეა სირცხვილად მიჩნეული, როგორც სხვა რაიმე ზნეობრივი ღირსების დამამცირებელი საქციელი. ყოველივე ეს საფუძვლიანად გვაფიქრებინებს, რომ ადამიანისთვის – ცოდნაც, სინდისის მსგავსად, ღვთაებრივი წარმომავლობისაა. მისი ქონა ისეთივე ღვთივკეთილი და სავალდებულო საქმეა, როგორც ზნეობრიობა. პარალელურად, როგორც ფილოსოფოსთა მიერ ცოდნასთან დაკავშირებით მრავალგზის გამოცდილი და დანახულია, რაც მეტს შეიცნობს ადამიანი, მით მეტად ხვდება, რაოდენ მცირედი იცის იმასთან შედარებით, რაც ვერ შეუცვნიდა და რისი შეცნობაც, სინამდვილეში, პოტენციურად შეუძლია (ჩხაბერიძე, 2020, გვ. 29).

ქართველი ფილოსოფოსი მერაბ მამარდაშვილი ამბობს: „ღმერთი შობს ადამიანში მორალს, წესრიგს და ადამიანური თანაცხოვრების შესაძლებლობას, ანუ სინდისს. ძველქართულად „სინდისს“ ეწოდებოდა „შინაგანი გონება“, ანუ – შინაგანი გონიერი ხმა, რომელიც აწესრიგებს ადამიანს და მის გარშემო არსებულ სოციუმსა და სამყაროს: „გადაირჩინე საკუთარი თავი და შენ გარშემო გადარჩებიან მრავალნი“. ესე იგი, არსებობდნენ ადამიანები გონიერ/მორალური ცნობიერებით და ქმედებით“ (იხ.: მამარდაშვილი). აქ მეტად საყურადღებოა სინდისის წარმომავლობისა და მისი შინაგან გონებასთან დაკავშირების ფაქტი, რომლის უნარი ადამიანს უზარმაზარი შესაძლებლობების პოტენციას ანიჭებს. ის პოტენცია, რაც ადამიანს გააჩნია ცოდნის მისაღებად, ისევე უსაზღვროა, როგორც ამ ცოდნის პირველწყარო – ღმერთი. ჯერ კიდევ ანტიკურმა ფილოსოფიურმა აზროვნებამ მყარად დაამტკიცა, რომ შეუძლებელია ღმერთებზე ჩვეულებრივი ადამიანური თვისებების მიწერა; რომ ჭეშმარიტი ღმერთი მხოლოდ ერთია, და ადამიანზე წარმოუდგენლად აღმატებული, კაცის გონებისთვის შეუცნობელი. თუმცა, ამავდროულად, შესაქმისეული სწავლებით, ადამიანი – ღვთის ხატად და მსგავსად არის შექმნილი. ამდენად, სწორედ ღვთის მსგავსება მიგვითითებს იმ ფაქტზე, რომ ადამიანსაც ძალუმს ღვთაებრივი უსასრულობისკენ სწრაფვა და შესაბამისად, შემეცნების უსაზღვრო მწვერვალებისკენ სვლა.

ცოდნის უმაღლეს დანიშნულებას სინდისსა და ზნეობრიობასთან აკავშირებს წმინდა გაბრიელ ეპისკოპოსი (ქიქოძე). მისი განმარტებით: ცოდნა არის მხოლოდ გზა, საშუალება უმაღლესი მიზნისადმი მიმყვანებელი და იმდენად უნდა დაფასდეს იგი, რამდენადაც ეხმარება კაცს ამ მიზნის მისაღწევად. ეს უმაღლესი მიზანი არა სხვა რაიმე არს, გარნა ზნეობითი განვითარება და გაუმჯობესება კაცისა“ (ქიქოძე, 1913, გვ. 401).

ვფიქრობთ, პოემა „გველისმჭამელში“ გაცოცხლებულ მითოლოგიურ პერსონაჟს მინდიას, ვაჟა-ფშაველა მიზანდასახულად წარმოაჩენს არასრულყოფილი ცოდნის მფლობელად, რამეთუ მითოსური ეპოქის ადამიანი სხვაგვარი ვერ იქნებოდა, მიუხედავად თავისი მაღალზნეობრიობისა. ამის მიზეზი კი ის არის, რომ ჯერ კიდევ არ მოვლინებია კაცობრიობას ცოდვებისაგან განმწმენდელი – ზეციერი ქრისტე მაცხოვარი, და ოდენ ზნეობრიობით ვერავის ძალუმს ამ ფუნქციის აღსრულება. ზნეობრიობა და სინდისი შინაგანი ცოდნაა და გულს უკავშირდება. ასევე გულს უკავშირდება ქრისტეს არსებობა ადამიანში და, შესაბამისად, ყიველივე ღვთაებრივი, რომლის ძალითაც ვიძინებთ – „გულს გონიერს“. ჩანს, ეს ძალა აკლდა მინდიას.

პერგამოელი მიტროპოლიტი იოანე ზიზიულასი, განიხილავს რა ცოდნისა და რწმენის შესახებ ურთიერთმიმართებას, სხვადასხვა თეოლოგი მამის აზრთა შეჯერებით ასკვნის, თუ როგორ არის გონება შეერთებული გულთან, რომელიც იძენს მოაზროვნეობით თვისებებს, როგორც ერთიანი, მთლიანი იარაღი. წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის თქმით, გულისა და გონების ეს შეერთება, ანუ, ტექნიკური ტერმინით რომ ვთქვათ, გონების დამკვიდრება გულში, გვაძლევს იმ გნოსეოლოგიას, რისი უმთავრესი ნიშანია ის, რომ ღვთის სიტყვა, გონება და სიყვარული, რითაც მარადიულად შეიმეცნება ღმერთი – არის მისივე ძე. ადამიანი მხოლოდ ძის მიერ და ძეში შეიმეცნებს ღმერთს და არა – გონებისა და გულის ასკეზით, ბუდისტური მოღვაწეობის მსგავსად; ანუ შეუძლებელია ქრისტეს გარეშე ღმერთის შემეცნება (იხ.: ზიზიულასი, 2013, გვ.38-39).

მინდიას შემთხვევაში, ქრისტეს გარეშე ყოფნა გვაქვს ავტორის მიერ მოცემული. მიუხედავად იმისა, რომ მან ფაქტობრივად ასკეზა გამოიარა და წლების განმავლობაში წრფელი სურვილით ელოდა ქაჯთაგან განთავისუფლებას, საბოლოოდ რასაც მიაღწია, თვითმკვლელობის მცდელობა იყო. მიზეზი სწორედ ის იყო, რომ მას არ ჰყავდა ქრისტე, ჭეშმარიტი ნუგემისმცემელი, რომელიც მისცემდა ძალას საკუთარი არსის შემეცნებისას, რითაც მიანიჭებდა თავისუფლებას თვით ქაჯთა ტყვეობაშიც კი. ამით შეძლებდა ქაჯების სიბრძნეზე ამაღლებას და მისი ცოდნა უკვე აღარ იქნებოდა ოდენ გველის ხორცის ჭამით მიღებული, არამედ – ბუნების ენის სმენასთან ერთად, სრული ღვთაებრივი ჭეშმარიტების გზაზეც დააყენებდა. „...მოვიდა ძე ღვთისა და მოგვცა გონება, რათა შევიცნოთ ჭეშმარიტება და ვიყოთ ჭეშმარიტში, რომელიც არის ძე ღვთისა იესო ქრისტე: ჭეშმარიტი ღმერთი და საუკუნო სიცოცხლე“ (1 იოანე 5, 20).

ჭეშმარიტების შეცნობისთვის ფილოსოფოსები მიმართავდნენ გონების ჭვრეტით წვრთნას. ნეოპლატონიკოსი პლოტინი, ღმერთის, როგორც ტრანსცედენტული ერთის შესახებ ცოდნის მოსაპოვებლად, ჭვრეტით მეთოდებს მიიჩნევდა საჭიროდ: „იმ საოცარ მდგომარეობას, რომელიც ჩვენი მხრიდან ძალისხმევას მოითხოვს იმისათვის, რომ თავის საბოლოო მიზანს – სრულ სიმშვიდესა და მდუმარებაში გონისეულ ფორმათა ნეტარ ჭვრეტას მიაღწიოს (ეს ის უმაღლესი „საფეხურია“, სადაც ჩვენი სული მაქსიმალურად „ახლოსაა“ ტრანსცენდენტურ ერთთან „მისული“), თავადაც „ჭვრეტა“ („თეორია“) ეწოდება. ჭვრეტა ჩვენთვის ერთგვარი ინსტრუმენტია, ანუ გზა არის, რომელიც შემეცნების ყველა, მათ შორის, უმარტივესი და ძალზე ნივთიერი ფორმების ჩართვით, გონებასთან და, მისი გზით, ერთთან მიგვაახლებს. ჭვრეტა, ამავე დროს, ჩვენი უმაღლესი მიზანია“ (პლოტინი, 2008, გვ. 7-25).

ტრანსცედენტული ერთი ის ყოვლისმომცველი მთლიანობაა, რომელიც სრული ნათლის მტარებელია. მთელის შესახებ სრული ცოდნა ეს უკვე ის ნათელია, რომელიც „ბნელში ანათებს და ბნელმა ვერ მოიცვა იგი“ (იოანე 1, 5). საგულისხმოა, თ. ჩხენკელის აზრი იმის თაობაზე, რომ მინდიას გულს და ყურს მთელი სამყარო ესმის (ყოველ არსს თავისი ენა აქვს), იგი „ცა-ხმელთა მცნებარეა“, და ამიტომ დაუშვებელია, რომ რაიმე კერძოს გამო მას ეს მთელი დაეთმო. პოემის მაგისტრალური იდეა, თითქოს, ფაბულის სხვანაირ განვითარებას მოითხოვს, სახელდობრ: ქვეყნის სარგოდ, ქვეყნისთვის ზრუნვად მინდია თავისი იდუმალი ბუნებისა და რწმენის საწინააღმდეგო რასმე სჩადის, მხოლოდ სამშობლოს ხსნისათვის თუ ღირდა, გაეწირა მინდიას სამყაროსთან თანაზიარობის მვირფასი საუნჯე, დაეთმო ის, რაც უდიდესი ტანჯვით – გველის ჭამით მოიპოვა (ჩხენკელი, 2009, გვ. 184).

ცნობიერების გამთელებაზე მიუთითებს წმინდა მაქსიმე აღმსარებელი, სადაც იგი, ფაქტობრივად, ცოდნას მიიჩნევს ბოროტებისა და უკეთურობის წინააღმდეგ ბრძოლის უძლეველ იარაღად. მისი დამოძღვრით, ვინც მიიღებს ჭეშმარიტ ცოდნას, კაცთმოყვარეობის გამო, ვითარცა უვნებო, სულის ქნარით ჰკურნებს მტერს, სულმეხუთულს უკეთური სულით, და მრთელცნობიერს ჰყოფს მას, ათავისუფლებს რა მიწიერი აზროვნების ბოროტი შეპყრობილობისაგან (ἐπιληψία), როგორც უკეთური ეშმაკისაგან (მაქსიმე, 1996, გვ. 4).

უნდა ითქვას, რომ „ცა-ხმელთა მცნებარე“, ანუ მთელი სამყაროს მცნებარე მინდიას, ცხადია, არ ჰქონდა სრული მთელის ცოდნა, ანუ სრულყოფილი ნათელის ცოდნასთან შესაბამისი ზიარება, თორემ, არ ჩაიდენდა თუნდაც ისეთ ღვთისმგმობელ საქციელს, როგორც თვითმკვლელობა. თუმცა, აქ აუცილებლად უნდა აღინიშნოს მინდიას ზნეობრიობის ის უმაღლესი ხარისხი, რაც მას პასუხისმგებლობის გრძნობის იმგვარ განცდას ჰგვრის, სიცოცხლეზე მეტი რომ არის მისთვის. ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ მინდიას თვითმკვლელობას – ჩვეულებრივი სასოწარკვეთილების ცოდვით ჩადენილის კატეგორიას ვერ მივაკუთვნებთ, მაგრამ საკუთრივ თვითმკვლელობა ღვთისგმობად არის მიჩნეული, თუკი მას ფსიქიკურად ჯანმრთელი ადამიანი ახორციელებს. ამიტომაც, მინდიას აღნიშნული საქციელის (თვითმკვლელობის) ანალიზი აუცილებლობით ითხოვს იმის გათვალისწინებას, რომ პოემაში მინდიას ცოდნა არ არის ღმერთკაცებრივი, ანუ მას აკლია ქრისტესმიერი ჭვრეტა.

საინტერესოა ვაჟას „გველისმჭამელის“ გრ. რობაქიძისეული ანალიზი. მისი განმარტებით, როდესაც მინდია „ჰკარგავს უნარს სამყაროს წვდომისა და მის იდუმალებათა შეცნობისა, „ცარიელდება ცოდნითა“ [...] მინდიამ ჩაჰკლა საკუთარ თავში სიყვარული და მასთან ერთად დაჰკარგა შეცნობის უნარი. აქ ტივივდება პავლე მოციქულის სიტყვები: სიყვარული შობსო შეცნობას. მინდიამ, რა შეიცივნო, შეიყვარა და, რა ჩაჰკლა, დაჰკარგა ცოდნის ძალი, – ასეთია ინტუიცია პოეტისა. და მან, ამგვარად, შემოქმედებითი სინთეზით გააერთიანა ორი, ერთი შეხედვით, ურთიერთსაწინააღმდეგო თვალსაზრისი: შეცნობა ჰბადებს სიყვარულს (და-ვინჩი) და სიყვარული ბადებს შეცნობას (წმინდა პავლე მოციქული), ან უფრო სწორად, ინტუიცურად აღმოაჩინა, რომ შეცნობა და სიყვარული არსებითად ერთი და იგივეა, რომ შეცნობა ერთგვარი სიყვარულია, ხოლო სიყვარული – ერთგვარი შეცნობა“ (იხ.: რობაქიძე).

რამდენადაც წინამდებარე ანალიზი ბიბლიაზეა დაყრდნობილი, ყურადღება წმინდა პავლე მოციქულის სიტყვებზე გვინდა გავამახვილოთ. მოციქულთა თავი გვაუწყებს: „... ცოდნა ამპარტავნებს, სიყვარული კი აშენებს კაცს. ვისაც ჰგონია, რომ რაღაცა იცის, ჯერ კიდევ არაფერი ისე არ იცის, როგორც უნდა იცოდეს. მაგრამ ვისაც ღმერთი უყვარს, კიდევ შეიცივნება მის მიერ“ (1 კორინთელთა მიმართ 8, 1-3). წმინდა პავლე სიყვარულს აღიარებს ცოდნაზე უპირატესად და მას მარადიულად მიიჩნევს: „სიყვარული არასოდეს არ გადავა, თუმცადა წინასწარმეტყველებანი განქარდებიან, ენები დადუმდებიან და უქმი გახდება ცოდნა. რადგან ჩვენ ნაწილობრივ ვიცით, ნაწილობრივ კი წინასწარმეტყველებთ“ (1 კორინთელთა მიმართ 13, 8-9).

ამგვარ ნაწილობრივ ცოდნას მთელი არსებით, ბოლომდე დაეყრდნო ჩვენი პოემის გმირი – მინდია. მისი ცოდნა ქრისტესმიერი რწმენის ერთ იმდენ ნასახსაც კი არ შეიცავდა, კაცს თვითმკვლელობისთვის რომ არ მიემართა. ამგვარი ცოდნის საყრდენი, ცხადია, იოლად გამოცლება ადამიანს. ჭეშმარიტი რწმენა კი ყოველთვის ცოდნაზე მაღლა დგას. წმინდა პავლე მოციქული საგსებით კონკრეტულად განმარტავს, რომ:

„...ახლა ბუნდოვნად ვხედავთ, როგორც სარკეში, მაშინ კი პირისპირ ვიხილავთ; ახლა ნაწილობრივ ვიცი, ხოლო მაშინ შევიცნობ, როგორც თავად შევიმეცნები. ჯერჯერობით კი ეს სამია: სარწმუნოება, სასოება და სიყვარული; ხოლო ამათში უმეტესი სიყვარულია“ (1 კორინთელთა მიმართ 13, 12-13). მაშასადამე, ადამიანური ცოდნა, ყოველთვის საჭიროებს რევიზიას, ქრისტესმიერი ნათლის შუქზე, თუ გვინდა რომ ცოდვად არ გვექცეს ის. აღსანიშნავია, რომ სწორედ ის ცოდნა, რომელიც თუნდაც ბიბლიური ათი მცნებიდან უნდა ჰქონოდათ შეთვისებული ქრისტეს ჯვარმცემლებს, მათ არ აღმოაჩნდათ, რადგან მცდარ ცოდნაში გაკერპებით თავდაჯერებულობის შედეგად, მათ საკუთარი ნებით ჩაუკეტეს კარი ჭეშმარიტების მიღების შესაძლებლობას. ესოდენ გაუგნურებულნი იქამდე მივიდნენ, რომ მოკლეს ჭეშმარიტება მაშინ, როცა ეგონათ, რომ მას იცავდნენ. ეს გაუგუნურება, პირველ რიგში, არცოდნასთან ერთად თანმდევემა უსიყვარულობამ გამოიწვია. ამგვარად იქცა არცოდნა ყველაზე დიდ ცოდვად.

ვფიქრობთ, ამგვარ პრობლემას ეხმაურება ვაჟას გველისმჭამელის ის დასასრულიც, როცა ცოდნისგან დაცლილი მინდია, „გამოსავალს“ ყველაზე დიდ ცოდვაში – თვითმკვლელობაში ჰპოვობს. ერთი შეხედვით, თითქოსდა ვერ ვიტყვით, რომ მინდიას შემთხვევაში საქმე უსიყვარულობასთან გვექონდეს, მაგრამ, ფაქტობრივად, ქრისტეს გარეშე ჭეშმარიტი სიყვარული არ არსებობს. ეს ცხადად დადასტურდა მინდიას იმ ქმედებით, რომლის დროსაც მას არ აღმოაჩნდა ქრისტესმიერი სასოება სიცოცხლის გასაგრძელებლად. ასე სრულდება ცხოვრება ერთ დროს ზებუნებრივი ცოდნით გამორჩეული, ბუნების მრავალფეროვნებაზე უსაზღვროდ შეყვარებული კაცისა – ქრისტეს გარეშე. ნიშანდობლივია, რომ ბიბლიის მიხედვით, სამოთხეში მყოფი ადამიანი გველისგან ცდილობს ცოდნის მიღებას ღვთის დარიგების საწინააღმდეგოდ, და ცოდნის ნაცვლად მიიღებს – ცოდვას (ღლონტი, 2015, გვ. 75-77).

ასევე, გველის ხორცის ჭამით, გველისმჭამელი მინდია იღებს ცოდნას, რომლის შენარჩუნებას ვერ ახერხებს და მისი დაკარგვით ისიც სჩადის მიუტყვევებელ ცოდვას – თვითმკვლელობის სახით. მიუხედავად მინდიას მთელი ცხოვრების კეთილგანზრახულობისა, მისი სიცოცხლე ქრისტეს

გარეშე სასტიკი მარცხით სრულდება. აქედან, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ვერანაირი ცოდნა ვერ იქნება ღვთის გარეშე ჭეშმარიტი.

ამგვარად, საბოლოოდ ვთანხმდებით, რომ პოემის დედააზრი ცოდნასთან მიმართებით, ბიბლიური ინტერპრეტაცია და დასტურია იმისა, რომ ცოდვით დაცემული ადამიანისთვის ამ ცოდვილ მიწაზე შეუძლებელია სამოთხისეული ჰარმონიის განხორციელება. ყოველი ასეთი მცდელობა განწირულია მარცხისთვის, სანამ არ მოხდება ამ სამყაროს ქრისტესმიერი საყოველთაო ფერისცვალება, რითაც შესაბამისად გარდაიქმნება სამყაროსეული მოთხოვნები და შეიქმნება „ახალი ცა და ახალი მიწა“ (გამოცხადება 21, 1), როდესაც: „არავინ იბოროტებს და არავინ იბილწებს მთელ ჩემს წმიდა მთაზე, რადგან ისევე აღივსება მიწა უფლის ცოდნით, როგორც დიდძალი წყალი ფარავს ზღვას“ (ესაია 11, 9). ამის განხორციელების გზა კი გახლავთ თავად ქრისტე, რომელმაც კაცის სრული განწმენდის პრაქტიკული განხორციელებით, ხელახალი ცხოველმყოფელობა მიანიჭა კაცობრიობას, და თავისი მეორედ მოსვლით, სამარადისოდ განწმენდს მას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ავგუსტინე (1998): Блаженный Августин: Творения (том первый), С.П, Киев., стр. 305-312.
- ბაქრაძე, ა. (1990). ვაჟას მრწამსი, „რწმენა“, თბილისი: „მერანი“
- ბერგსონი, ა. (1993). ცნობიერების უშუალო მონაცემები, თარგმნა ბაჩანა ბრეგვაძემ, თბილისი: „ნეკერი“
- ბიბლია. ძველი აღთქმა – მცხეთური ხელნაწერის მიხედვით (ძველი ქართულით) და ბიბლიის თარგმნის ინსტიტუტის თარგმანი (ახალი ქართულით); ახალი აღთქმა – გიორგი მთაწმინდელისეული რედაქცია (ძველი ქართულით) და ბაჩანა ბრეგვაძის თარგმანი (ახალი ქართულით). <http://www.orthodoxy.ge/tserili/gadasatseri/sarchevi.htm>
- დამასკელი, ი. (2000). წმინდა იოანე დამასკელი, მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზედმიწევნითი გადმოცემა, ძველი ბერძნულიდან თარგმნა და შენიშვნები დაურთო ე. ჭელიძემ. თბილისი: „თბილისის სასულიერო აკადემია“.
- ზიზიულასი, ი. (2013). მიტროპოლიტი იოანე ზიზიულასი, შემეცნებისა და რწმენის შესახებ. (ბერძნულიდან თარგმნა გოჩა ბარნოვმა). თბილისი: ჟურნალი „გული გონიერი“, №23, გვ.25-64.
- იუსტინე მარტვილი, (2019). წმ. იუსტინე მარტვილის დიალოგი ტრიფონ იუდეველთან, სულიერი ვენახი II. – თბილისის სასულიერო აკადემია; წალკის სოფელ სამების ჯვრის მამათა მონასტერი. თბილისი: „სულიერი ვენახი“.
- მამარდაშვილი, მ. (1980). „მითიდან ფილოსოფიისაკენ“. <https://burusi.wordpress.com/2010/10/16/merab-mamardashvili-13/>
- მაქსიმე აღმსარებელი, (1996). წმინდა მაქსიმე აღმსარებელი – ჭეშმარიტი ცოდნის შესახებ (გამონაკრებნი); (ძველი ბერძნულიდან თარგმნა და შენიშვნები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ), თბილისი: ჟურნალი „გზა სამეფო“, №1(4).
- ნოსელი, გ. (2009). წმინდა გრიგოლ ნოსელი, შესაქმისათვის კაცისა, (ძველბერძნულიდან თარგმნა და შენიშვნები დაურთო გვანცა კოპლატაძემ), თბილისი: „საქართველოს საპატრიარქო“.
- პლოტინი, (2009). ბუნების, ჭვრეტისა და ერთის შესახებ (ენეადები III, 8 (40)). (თარგმნა ლელა ალექსიძემ), სერია „ევროპული ძიებები“, თბილისი: „ლოგოსი“. ISBN: 9789941401374
- პომაზანსკი, მ. (2010) პროტოპრესვიტერი მიხეილ პომაზანსკი, „დოგმატური ღვთისმეტყველება“. მესამე, შესწორებული და შევსებული გამოცემა, თბილისი: „საქართველოს საპატრიარქო“
- რობაქიძე, გ. „ვაჟა-ფშაველა“ http://old.gruni.edu.ge/uploads/content_file_1_229.pdf.
- ფოტი, (1997). წმინდა ფოტი პატრიარქი (810-893) Свт. Фотий. Амфилохии // Альфа и Омега, №3 (14), 1997.
- ქიქოძე, გ. (1913). ქადაგებანი იმერეთის ეპისკოპოსის გაბრიელისა. II ტ., თქმულნი 1870-1884 წლებში, გამოცემა მეორე, ქუთაისი: „ძმობა“, ISBN: 5529010237
- ლლონტი, მედეა (მარიამ). (2015). „ქართული ცოდ-მორფემის მორფო-სემანტიკური განვითარებისათვის (ცოდნა და ცოდვა)“, ენათმეცნიერ-კავკასიოლოგთა IV საერთაშორისო სიმპოზიუმის მასალები. თბილისი: „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, 75-77.
- ჩხაბერიძე, ნ. (2020) „ადამიანური ცოდნიდან ღვთაებრიობისაკენ“, სამეცნიერო საღვთისმეტყველო ჟურნალი „რელიგია“, 1, 2020, თბილისი. ISSN: 1512-1623
- ჩხენკელი, თ. (2009) თამაზ ჩხენკელი. ტრაგიკული ნიღბები. თბილისი: „მემკვიდრეობა“, ISBN: 9789941011177

References:

- Augustine (1998). Blažennyj Avgustin: Tvoreniâ (tom pervyj). [Blessed Augustine: Creation (vol. 1)]. S.P, Kiev., 305-312.
- Bakradze, A. (1990). Vazhas mrts'amsi, „rts'mena“. [Vazha's Creed, "Faith"]. Tbilisi: „merani“
- Bergsoni, A. (1993). Tsnobierebis ushualo monatsemebi, targmna Bachana Bregvadzem. Tbilisi: „nek'eri“ biblia. Dzveli aghtkma – mtskheturi khelnats'eris mikhedvit (dzveli kartulit) da bibliis targmnis inst'it'ut'is targmani (akhali kartulit); akhali aghtkma – Giorgi Mmtats'mindeliseuli redaksia (dzveli kartulit) da Bachana Bregvadzis targmani (akhali kartulit). [Direct Data of Consciousness, translated by Bachana Bregvadze, Tbilisi: "Nekeri"]
- Bible. Old Testament – according to the Mtskheta manuscript (in Old Georgian) and the translation of the Bible Translation Institute (in New Georgian); New Testament - Giorgi Mtatsmindeli's edition (in Old Georgian) and Bachana Bregvadze's translation (in New Georgian)].
<http://www.orthodoxy.ge/tserili/gadasatseri/sarchevi.htm>
- Chkhaberidze, N. (2020) „Adamianuri tsodnidan ghvtaebriobisak'en“. [“From Human Knowledge to Divinity”]. Sametsniero saghvtsimet'q'velo zhurnali „religia“, 1, 2020, tbilisi. ISSN: 1512-1623
- Chkhenk'eli, T. (2009). T'ragik'uli nighbebi. [Tragic Masks]. Tbilisi: „memk'vidreoba“, ISBN: 97899410111177
- Damask'eli, I. (2000). Ts'minda ioane damask'eli, martlmadidebluri sarts'munoebis zedmits'evniti gadmotsema, dzveli berdznulidan targmna da shenishvnebi daurto E. Ch'elidzem. [Saint John of Damascus, A Thorough Interpretation of the Orthodox Faith, translated from ancient Greek and with notes by E. Chelidze]. Tbilisi: „tbilisis sasuliero ak'ademia“.
- Ghlont'i, Medea (Mariam). (2015). „Kartuli tsod-morpemis morpo-semant'ik'uri ganvitarebisatvis (tsodna da tsodva)“. Enatmetsnier-k'avk'asiologta IV saertashoriso simp'oziumis masalebi. [“For the Morpho-Semantic Development of the Georgian Sin-Morpheme (Knowledge and Sin)”. Materials of the IV International Symposium of Linguists-Caucasians]. Tbilisi: “Tbilisis sakhelmts'ipo universit'et'i”, 75-77.
- Kikodze, G. (1913). Kadagebani imeretis Ep'isk'op'osis Gabrielisa. II t', tkmulni 1870-1884 ts'lebshi. [Sermons Bishop Gabriel of Imereti. Vol. II, Sayings from 1870-1884]. Gamotsema meore. Kutaisi: “dzmoba“, ISBN: 5529010237
- Iust'ine Mart'vili, (2019). Ts'm. Iust'ine Mart'vilis dialogi t'ripon iudeveltan, sulieri venakhi II. [Dialogue of St. Justin Martvili with Tryphon the Jew, Spiritual Vineyard II]. Tbilisis sasuliero ak'ademia; ts'alk'is sopel samebis jvris mamata monast'eri. Tbilisi: „sulieri venakhi“.
- Maksimė Aghmsarebeli, (1996). Ts'minda Maksime Aghmsarebeli – ch'eshmarit'i tsodnis shesakheb (gamonak'rebni); (dzveli berdznulidan targmna da shenishvnebi daurto Edisher Ch'elidzem). [Saint Maximus the Confessor – On True Knowledge (Collected Works); (Translated from Ancient Greek and annotated by Edisher Chelidze)]. Zhurnali „gza sameupo“, 1(4). Tbilisi.
- Mamardashvili, M. (1980). „Mitidan pilosopiisak'en“. [“From Myth to Philosophy”].
<https://burusi.wordpress.com/2010/10/16/merab-mamardashvili-13/>
- Noseli, G. (2009). Ts'minda Grigol Noseli, shesakmisatvis k'atsisa, (dzvelberdznulidan targmna da shenishvnebi daurto Gvantsa K'op'lat'adzem). [Saint Gregory of Nyssa, On the Creation of Man, (Translated from Ancient Greek and annotated by Gvantsa Koplataidze)]. Tbilisi: „sakartvelos sap'at'riarko“.
- P'lot'ini, (2009). Bunebis, ch'vret'isa da ertis shesakheb (eneadebi III, 8 (40). (targmna Lela Aleksidzem), seria „evrop'uli dziebebi“. [Plotinus, On Nature, Contemplation and the One (Enneads III, 8 (40). (Translated by Lela Aleksidze)]. Tbilisi: “logosi”. ISBN: 9789941401374
- P'omazansk'i, M. (2010) P'rot'op'resvit'eri Mmikheil P'omazansk'i, „dogmat'uri ghvtsimet'q'veleba“. Mesame, shests'orebuli da shevsebuli gamotsema. [Protopresbyter Mikheil Pomazansky, “Dogmatic Theology”. Third, revised and supplemented edition]. Tbilisi: „sakartvelos sap'at'riarko“.
- Robakidze, G. „Vazha-Pshavela“. [Vazha-Pshavela]. http://old.gruni.edu.ge/uploads/content_file_1_229.pdf.
- Pot'i, (1997). Ts'minda Pot'i p'at'riarki (810-893) Svt. Fotij. Amfilohii // Al'fa i Omega, 3 (14).
- Ziziulasi, I. (2013). Mit'rop'olit'i Ioane Ziziulasi. Shemetsnebis da rts'menis shesakheb. (Berdznulidan targmna Gocha Barnovma). [Metropolitan John Zizioulas, On Knowledge and Faith. (Translated from the Greek by Gocha Barnov)]. Zhurnali „guli gonieri“, 23, Tbilisi: 25-64.